

Tillo Geleneksel Konutlarının Fiziksel ve Fonksiyonel Kullanımının Değerlendirilmesi

Evaluation of Physical and Functional Use of Tillo Traditional Houses

Havva Özyılmaz¹ , Servet Şeker İnalcan²

Öz

Geleneksel evler toplumların önemli tarihsel, kültürel ve yapısal miraslarını oluştururlar. Zaman içerisinde sosyal yaşamda değişikliklerin olması kaçınılmazdır ve bu değişimlere bağlı olarak ortaya çıkan güncel kullanıcı gereksinim ve istekleri geleneksel evlerde değişim meydana gelmesine neden olmaktadır. Kullanıcının gereksinimlerine yanıt veremez duruma gelen evler değişme sürecine girerken mekânsal, yapısal hasarlara uğramaktadır. Bu çalışma uzun süreli kullanımda çeşitli nedenler ile değişime uğrayan Siirt'in Tillo ilçesinde bulunan geleneksel ev örnekleri üzerinde sözü edilen sosyal, fiziksel ve fonksiyonel değişimi incelemeyi hedeflemektedir. İnsanlar karakterleri, kültürleri, inançları, hatıraları, değerleri ve geçmiş deneyimlerini buldukları fiziki çevre koşullarıyla yorumlayarak toplumsal olarak saptadıkları "durum tanımlaması" sonucunda geleneksel evlerini şekillendirmişlerdir. Dolayısıyla, sosyal yapıda meydana gelen bireysel ve algısal değişimler zamanla geleneksel evleri fiziksel olarak dönüştürebilmektedir. Bu durumda esas olan eski nesilden devralınan geleneksel evlerin yeni nesil tarafından muhafaza edilmesidir. Bu kapsamda; çalışma alanı olarak Siirt ilinin Tillo ilçesinde yer alan üç mahalle arasından Fakirullah Mahallesi seçilmiştir. Günümüzde de kullanılmakta olan Fakirullah Mahallesi'nden tescilli 4 ev ile tescilsiz 6 evin fiziksel değişimleri ve fonksiyonel kullanımları incelenmiştir. Geleneksel Tillo evlerinin güncel kullanımlarında geçirdikleri fiziksel ve işlevsel değişimler ile kullanıcıların sosyal yapılarında meydana gelen değişimler yapılan anket çalışması ve gözlemler sonucu belirlenmiştir. Evlerin sosyal ve fiziksel özelliklerinde görülen değişiklikler bugünkü koşullar içerisinde incelenmiştir. Sosyal yapı analizi için yaş ortalaması, meslek, cinsiyet, medeni hal, evdeki birey sayısı, etnik köken, yaşadıkları evin gerçek sahibi, evin tarihçesi, evin ustası, başlıca geçim kaynakları, buraya gelme sebepleri, yaşanan göçün sebepleri konularına yönelik bilgilendirici sonuçlar elde edilmiştir. Ayrıca değişen sosyal yapının mekânlara yansımaları sonucu evlerin mimari özelliklerinde fiziksel değişimler olmuştur. Bu değişimler incelenerek tablo ve çizelgelerle belirlenmeye çalışılmıştır. Tarihsel, kültürel ve yapısal anlamda değer taşıyan geleneksel evler çeşitli nedenler ile her geçen gün giderek yok olmaktadır. Günümüze kadar ulaşan ve mimari mirasımızı oluşturan geleneksel evlerin iyi bir şekilde korunması ve geleceğe aktarılması gerekmektedir. Korumanın ilk basamağını ise geleneksel evlerin yıpranmasını meydana getiren nedenleri tanımak ve ortaya koymak oluşturmaktadır. Geleneksel evlerin kültürel ve yaşamsal değişime bağlı olarak gelişen güncel gereksinim ve isteklere yanıt verebilmesini sağlayacak fiziksel düzenlemelerin özgün strüktür ve malzeme ile etkileşiminde birtakım sorunların olduğu, bu sorunları ortadan kaldırmanın toplumsal bir sorumluluk gerektirdiği söylenebilir..

Anahtar Kelimeler: Geleneksel Tillo Evleri, Cas, Sosyal Yapı, Fiziksel Yapı, Camelon

¹ Corresponded Author: Dicle Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü havvaozy@dicle.edu.tr, 0000-0002-1252-03590

² Dicle Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü Yüksek lisans öğrencisi -0002-8299-4330

ABSTRACT

Traditional houses form the important historical, cultural, and structural heritage of societies. It is inevitable that there will be changes in social life over time, and current user needs and demands that arise due to these changes cause changes in traditional houses. Houses, which cannot meet the needs of the user, undergo spatial and structural damage as they enter the process of change. This study aims to examine the aforementioned social, physical, and functional changes on traditional house samples in the Tillo district of Siirt, which have undergone changes for various reasons during long-term use. People have shaped their traditional houses as a result of the "situation definition" that they socially determined by interpreting their characters, cultures, beliefs, memories, values, and past experiences with the physical environmental conditions they live in. Therefore, individual and perceptual changes in the social structure can physically transform traditional houses over time. In this case, the main thing is to preserve the traditional houses inherited from the old generation by the new generation. In this context, Fakirullah Neighborhood was chosen among the three neighborhoods in the Tillo district as the study area. The physical changes and functional uses of 4 registered and 6 unregistered houses in Fakirullah district, which are still in use today, were examined. The physical and functional changes of traditional Tillo houses in their current use and the changes in the social structures of the users were determined as a result of the survey and observations. The changes in the social and physical characteristics of the houses have been examined in today's conditions. For the social structure analysis, informative results were obtained regarding the average age, occupation, gender, marital status, number of individuals in the house, ethnicity, the real owner of the house they live in, the history of the house, the master of the house, the main sources of livelihood, the reasons for coming here, the reasons for the migration. In addition, as a result of the reflection of the changing social structure on the spaces, there have been physical changes in the architectural features of the houses. These changes were examined and tried to be determined with tables and charts. Traditional houses, which have historical, cultural, and structural value, are disappearing day by day for various reasons. Traditional houses, which have survived to the present day and constitute our architectural heritage, need to be well preserved and transferred to the future. The first step of protection is to recognize and reveal the reasons that cause the deterioration of traditional houses. It can be said that there are some problems in the interaction of the physical arrangements with the original structure and material, which will enable traditional houses to respond to the current needs and demands that develop due to cultural and vital changes, and it can be said that eliminating these problems requires social responsibility.

Keywords: Traditional Tillo Houses, Cas, Social Structure, Physical Structure, Camelon

GİRİŞ:

Önemli fiziksel bir ihtiyaç olan barınma; insanların kendilerine ait tanımlı bir "yer"i, sosyal eylemlerine olanak tanıyan özel bir yaşantı alanı olan mekânları oluşturmalarını zorunlu kılmaktadır. Farklı toplumların farklı kültürlerin etkisiyle şekillendiği düşünüldüğünde toplumların farklı mekânsal modellerle tavırlarını sergilemesi kaçınılmaz bir durumdur. Nitekim Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin Dicle Bölümü sınırları içerisinde yer alan Siirt ilinde bulunan "cas evler" de bu durumu örneklemektedir. Geçmişten günümüze gelindiğinde, Tillo'nun sosyal yapısında yaşanan değişimlerle birlikte geleneksel Tillo evlerinin kullanım süreci değerlendirildiğinde kullanılabilirlik ölçütleri değişebilmektedir. Bu anlamda, yaşam ortamlarıyla iç içe olan geleneksel Tillo evlerinin kullanıcılarında memnuniyet, mekânın hangi ihtiyaçları ne ölçüde karşılayabildiği, mekânın nelere elverişli olduğu ve bu anlamda da kullanıcıların davranışlarını nasıl yönlendirdiği ile doğrudan ilişkilidir. Bu kapsamda mekân işlevsellik, elverişlilik kavramlarına yanıt olmasıyla da anlam kazanmaktadır. Cas evleri, geçmişten günümüze tarihe kaynaklık etmiş olup varlığını devam ettirmektedir. Özellikle Siirt şehrinin merkezi kesimlerinde ve ayrıca genellikle Aydınlar ilçe merkezinde sıklıkla bu evlere rastlanmaktadır. Nitekim zaman içerisinde değişen değerlerle birlikte geleneksel evlerin yapımına son verilmiş olduğu gibi ayakta kalan geleneksel evler ise birtakım fiziksel ve işlevsel değişimlere maruz kalmıştır. Buldukları sosyal yapıyla karşılıklı etkileşim içerisinde buldukları gözlemlenen geleneksel Tillo evlerinin anlaşılması, yorumlanması ve insan ile olan etkileşimini anlamaya yönelik yapılacak bu çalışmada kullanıcı deneyimlerine yer verilmiştir. Evlerin ilk ortaya çıkış tarihleriyle ilgili kaynaklara ulaşılamadığından mekânda yaşayanların, yaşam süreleri üzerinden kullanıcıları nasıl etkilediğine odaklanılarak incelemeler yapılmıştır. Ayrıca yapılan incelemelerde evlerin kullanımına yönelik yapılan fiziksel değişimler tespit edilmiştir.

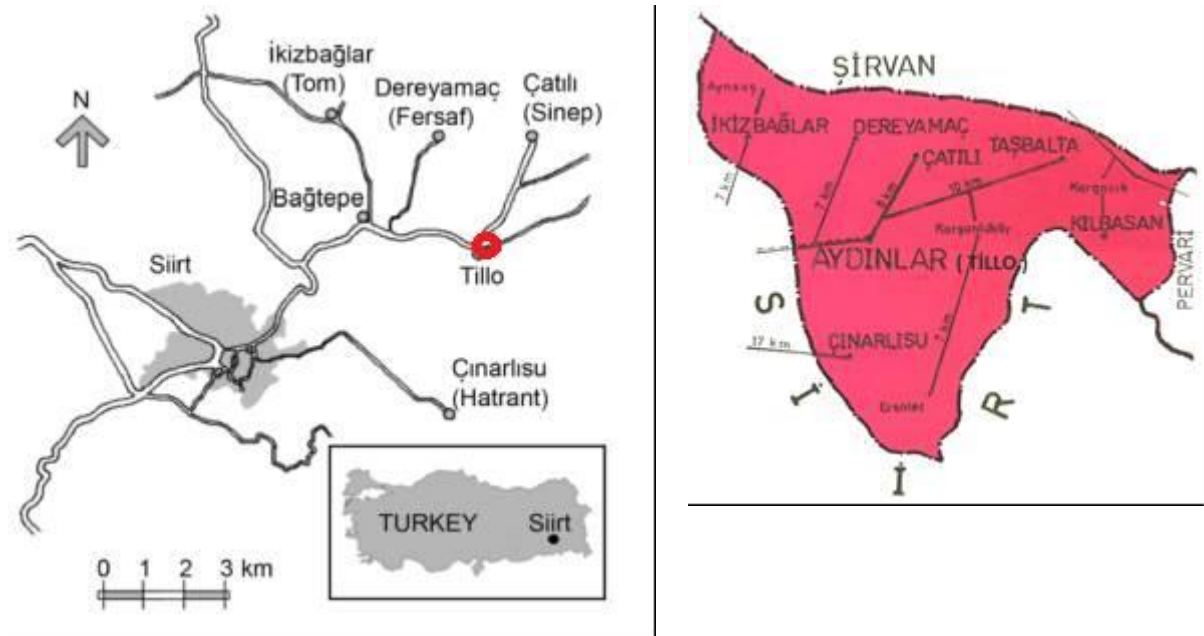
1. Tillo İlçesinin Tarihi ve Genel Yerleşim Özellikleri

Siirt'in evlialarla ünlü ilçesi Tillo adı, Süryanice yüksek ruhlar anlamına gelmektedir. Arapça olarak kelime Tel: Tepe, Tillo: Yüksek yer anlamına gelmektedir. Çevresine göre nispeten yüksekte kaldığı için bu adın verildiği düşünülmektedir. Siirt il merkezi ortalama olarak 900 metre yükseklikte, Şirvan ilçesi

ortalama olarak 990 metre yükseklikte yer alırken Tillo ilçe merkezi ortalama olarak 1170-1200 metre arası bir yükseklikte bulunmaktadır (Ege, 2019).

1.1. Tillo İlçesinin Tarihi

Yakın zamana kadar Siirt tarihinin M.Ö IV. yüzyıl öncesi dönemleri bilinmemekteydi. 1963 yılında Halet Çambel ve R.J. Braidwood başkanlığında kurulan “Güneydoğu Anadolu Tarih Öncesi Araştırmaları Karma Projesi” kapsamında Tillo’da, Siirt şehri ve yakın çevresinde yapılan kazı çalışmalarında A-Neolitik (M.Ö. Bin Yıllar Çanak-Çömleksiz Dönem), Neolitik, Kalkolitik, Tunç, Demir çağlarına ait yerleşmelerin görüldüğü tespit edilmiştir. Ayrıca Helenistik, Roma, Bizans, İslam ve Yakınçağı kapsayan dönemlere ait eserlerin varlığı ortaya çıkarılmıştır. Daha sonra bu eserler Benedict tarafından yayımlanmıştır. Yöre tarih boyunca sırasıyla Hurri, Subartu, Mitanni, Samiler, Babil, Asur, Urartu, Med, Pers, Selokidler, Makedonyalı İskender, Partlar, Roma, Bizans ve Sasanilerin ve daha sonra da İslam medeniyetlerinin egemenliğine geçtiği görülmektedir. Siirt ve Tillo, 1884 yılında Bitlis vilayetine bağlanmış ve bu durum Cumhuriyet Dönemi’ne kadar sürmüştür. 1924 yılında il olan Siirt’e bağlı bir bucak olan Tillo, Cumhuriyet Dönemi’nde Aydınlar adı ile 3647 sayılı kanunla 18 Mayıs 1990 tarihinde ilçe olmuştur (Boran ve ark. 2013).

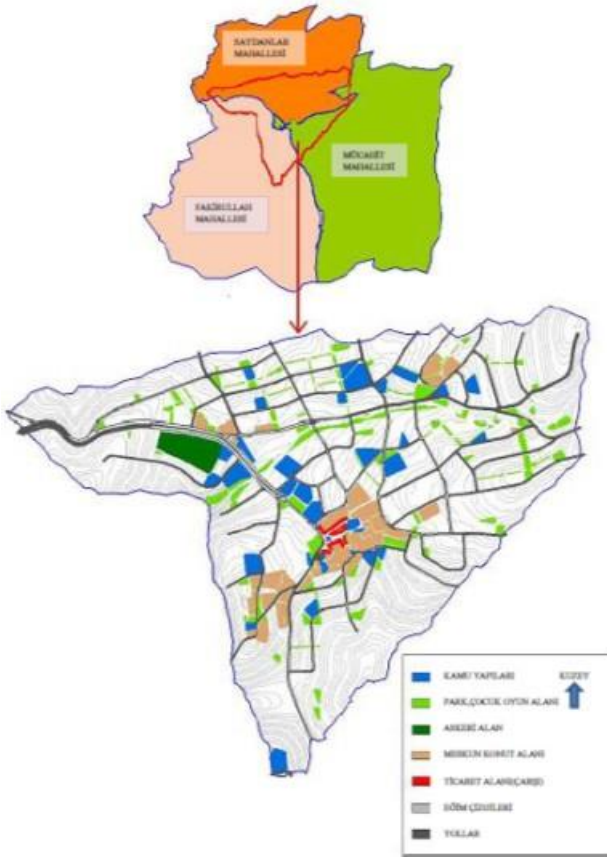

Şekil 1.Siirt ili Tillo ilçesinin harita üzerindeki konumu (Akın ve ark. 2016)

1.2. Genel Yerleşim Özellikleri

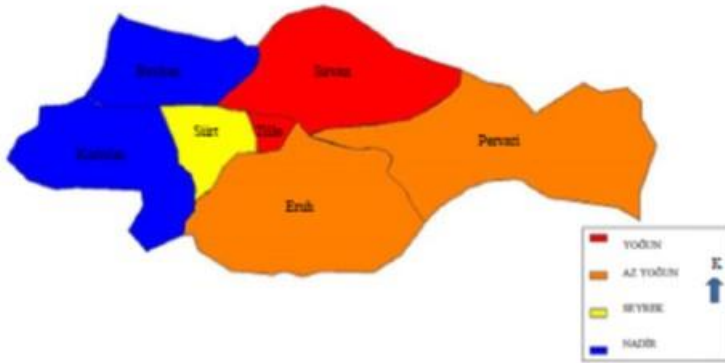
Tillo ilçesi Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nin bitiş noktası ve Doğu Anadolu Bölgesi’nin başlangıç noktası içerisinde ilk yerleşim alanından çok büyük farklılık göstermeyen bir konumda bulunmaktadır. İlçe merkezinde dar ve düzensiz sokakların etrafına sıralanmış evlerden oluşan bir şehir planı dikkat çekmektedir. Mahalleler arasında bağlantı sağlayan yollar dar bir yapıda olup kullanımları zordur. Kalabalık olmaması ve nüfusunun zaman içerisinde büyük artış göstermemesi de Tillo’da yerleşim düzenindeki değişimleri geciktirilebilmiştir. Cas evleri Tillo’da yer alan üç mahallede de hemen hemen eşit sayılarda yer almaktadır (Şekil 2).

Tillo ilçesinin yerleşim yeri 1000 ile 1200 metre arasında yüksek platoda kurulmuştur. Deniz seviyesinden 1000 m yüksekliktedir. Büyük bir yerleşim alanına sahip değildir. Yerleşim alanının etrafında dikili alanlar mevcuttur. Bu dikim alanları daha çok fıstık ağaçlarından meydana gelmektedir. Dikili olmayan ve ekime uygun olan arazilerde de buğday ve arpa ekilmektedir (Mut, 2019).

Şekil 2:Tillo (Aydınlar) ilçe merkezine ait imar planının harita üzerinde gösterimi (İnalcan, 2021)

Siirt şehir merkezindeki bir dizi örnek dışında nispeten iyi korunmuş cas evleri şehrin doğu ve kuzey kesimlerinde, yoğun olarak Tillo ve Şirvan ilçelerinde, daha seyrek olarak doğu tarafında Pervari ve güneyde Eruh'ta görülmektedir. Kuzeybatıda Baykan ve batı yakasındaki Kurtalan'da jeolojik alt toprak oluşumunun değişmeye başlamasıyla nadiren görülmektedir (Şekil 3).

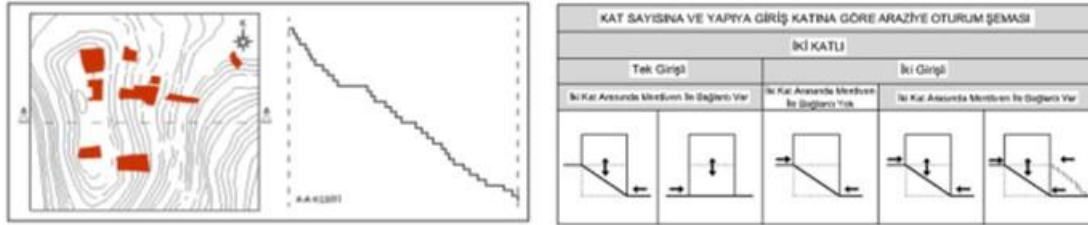
Şekil 3: Siirt il haritasının ilçelere göre Cas evleri dağılımı (İnalcan, 2021)

2. Geleneksel Tillo Evlerinin Tasarımını Etkileyen Faktörler ve Özellikleri

Geleneksel Tillo evi tasarımını etkileyen doğal veriler iklim ve topoğrafyadır. Bir yerin coğrafi konumu o yerin aynı zamanda iklimini ve iklimine bağlı olarak gelişen hava durumunu belirleme açısından önemlidir. Coğrafi konumdan kaynaklı sorunlar yöreden yöreye farklılık göstermekle birlikte çözümlerde de farklılıklar görülebilmektedir. Böylece farklı çözümler yörelere özgü geleneksel mimari geliştirilmesinde katkıda bulunmaktadır. Karasal iklim koşullarına göre tasarlandıkları görülen

geleneksel Tillo evlerinde; kullanılan cas harcının yalıtım işlevi görmesinden, yaz ayları sıcaklığında meskenlerin içini serin tutan; kış aylarında ise sıcak tutan özelliğiyle kullanışlı durumdadır. Bunun sebebi ise; inşa sürecinde kullanılan malzemeler, odalardaki tavan kısmına doğru piramit şekilli çatı tipinin varlığı, gün ışığından yararlanmak için çatı kesimlerine açılan küçük pencerelerle gün ışığından maksimum faydalanma sağlanmıştır (Koday ve ark., 2017). İç sofalı ve orta sofalı plan tipinin kullanıldığı bu evlerde kış soğukları nedeniyle evin daha iyi bir şekilde ısıtılması sağlanmıştır. İklimin etkisiyle evlerin duvar kalınlıkları 50-120 cm arasında değişmektedir. Böylece ev yazın güneşin etkisini azaltarak serin, kışın ise rüzgâr ve yağışların etkisini azaltarak sıcak olmaktadır. Ayrıca odalara geçişi sağlayan kapıların boyutları küçük tutulmuştur ve bu durum kışın odalar arasındaki ısı geçişlerini azaltmaktadır.

Çalışma alanı olarak seçilen Fakirullah Mahallesi'nde arazi eğimi batıda yüksek kottan başlayarak doğuya doğru azalan kotlarda bir eğri çizmektedir. Böylece kış aylarında gün ışığından ve güneşin sıcaklığından yararlanılmış ve yaz aylarında ise eğimli arazide rahatlatıcı gece esintisinden yararlanılmıştır. Basamaklar üzerine inşa edilen evlerden üst basamakta yer alan evin ön cephesi bir alt basamakta inşa edilen evin arka cephesine bakmaktadır ve bu arka cephede herhangi bir pencere ve kapiya yer verilmeyerek mahremiyetin oluşmasına katkı sağlanmıştır. Geleneksel Tillo evlerinin eğimli araziye oturmuna bakıldığında toprak altında mekânlar oluşturulabilmiş ve bazı evlere giriş, zemin katlarda olabildiği gibi birinci katlardan da olabilmektedir (Şekil 4).

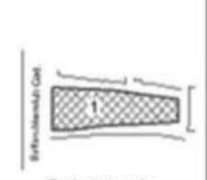

Şekil 4: Fakirullah Mahallesi'nde çalışılan evlere ait arazi eğimi ve evlerin kat sayısına ve yapıya giriş katına göre araziye oturumu (İnalcan, 2021)

Geleneksel Tillo evlerinin şekillenmesinde yer alan bir diğer veriler ise toplumun sosyo kültürel ve ekonomik yapısıdır. Zengin ve önemli şahıslara ait evlerin giriş kapıları ihtişamlı olmakla birlikte giriş cephelerinde bolca pencereye yer verilmektedir. Ayrıca başoda olarak kullanılan oturma odaları manzaraya hâkim ve diğer geleneksel evlere kıyasla daha büyük tutulmuştur. Eskiden ekonomik gelir tarım ve hayvancılıktan karşılanmaktaydı. Hayvancılık uğraşı beraberinde hayvanların barınabilecekleri ve diğer ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri mekân ihtiyacı doğurmuştur. Bu nedenle evlerin zemin katlarında samanlık olarak da kullanılan ahır mekânsal bir oluşum olarak karşımıza çıkmaktadır.

2. Geleneksel Tillo Evlerinin Yerleşim ve Mimari Özellikleri

Parsel Kullanımı

Tillo'da geleneksel evlerinin yerleşim alanları belirlenirken planlama ihtiyacı duyulmadan doğal ortamla uyumlu olmasına dikkat edilmiştir. Böylece Tillo'daki yerleşmelerin yer aldığı parseller zaman içinde meydan ile dini merkezler çevresinde şekillenmeye başlamıştır. Bu parselizasyon sisteminde ada parseller, ara parseller, tek yönden bitişik köşe parseller, çift yönde bitişik köşe parseller ile üç yönü topografyayla sınırlı parsellerde geleneksel evlerin yerleştiği görülmektedir (Şekil 5).

Ada Parseller	Ara Parseller	Tek Yönden Bitişik Köşe Parseller	Çift Yönden Bitişik Köşe Parseller	Üç Yönü Topoğrafya ile sınırlı Parseller
 Fakirullah mah. 155 ada 1 parsel	 Mücahit mah. 170 ada 2 parsel	 Fakirullah mah. 143 ada 12 parsel	 Fakirullah mah. 157 ada 27 parsel	 Saydanlar mah. 108 ada 23 parsel
 Fakirullah mah. 145 ada 1 parsel	 Fakirullah mah. 154 ada 11 parsel	 Mücahit mah. 169 ada 17 parsel	 Mücahit mah. 172 ada 16 parsel	 Saydanlar mah. 116 ada 10 parsel

Şekil 5: Tillo ilçesi geleneksel evleri parsel yerleşim düzeni (İnalcan, 2021)

Sokak ve Sabat Oluşumları

Sabat, evlerin sık olarak yapıldığı yerlerde karşımıza çıkan bir mimari elemandır. Bu sivri, basık ve yuvarlak kemerli sabatlar bazı evlerin zemin katından geçmektedir. Böylece sabatın tonozlu bölümünde evin ikinci katı geçmektedir. Farklı kişilere ait parselleri de ayırmada rol oynayan sabatların sağ ve solundaki mekânlar toprak altı mekânlar olup depo, işlik olarak kullanılmaktadır. Sabatın yan duvarlarından açılan kapılar bazı evlerin avlularına açılabilir. Ayrıca geçmişte yapılmış olan sabatlar (geçit, tünel) mahalleyi güvenlik nedeniyle kişilerin kullanımına kapattığı gibi uzun olan yolları kısaltma, evlerin altından daha kısa sürede diğer sokağa geçme, kötü hava koşullarında sığınacak yer sağlama gibi işlevlere sahiptir (Ege, 2019).

Şekil 6: Tillo geleneksel dokusunda sabat örnekleri (İnalcan, 2021)

Plan Düzeni

Siirt'in yöresel konut mimarisinin en çok ilgi çeken yönü geleneksel yapı formudur. Kullanılan yapı malzemesi ve inşaa tekniği yöredeki kültürün özgün bir yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır. Yörede çıkarılan alçı taşının (jips) kullanıldığı kesik piramidal biçimli bu yapı formu, Anadolu'nun diğer yörelerinde görülmemektedir. Bu yapı formuna benzeyen konut mimarisine özellikle Kuzey Afrika ve Ortadoğu'da rastlanmaktadır (Bekleyen, Akın ve Yıldırım, 2006: 565). Genelde iki katlı olarak yapılan ve iki katlı olduğu pencerelerin dizilişinden anlaşılan Tillo Cas Evleri'nde üç katlı yapı mimarisine fazla rastlanmaz. Bunun en önemli sebebi yağma olarak yapılan ve cas ile kaplanan duvarların daha fazla malzeme yükünü taşımasının zor olmasıdır (Yüksel, 2019). İki katlı plan düzenine sahip evlerin zemin katlarında avlu, mutfak, kiler, tuvalet, yazlık odadan oluşan servis mekânları ile birinci katlarında başodanın da yer aldığı odalardan oluşan ana mekânlar bulunmaktadır. Ailenin büyümesi,

zenginleşmesi gibi nedenlerle birlikte ihtiyaç duyulan mekân ihtiyacı eve bir üst katın eklenmesinin yanı sıra evin bitişiğine düşey doğrultuda zemin ve üst kata yeni bir “oda+sofa” eklenmesiyle yatay ve düşey yönde gelişim plan düzeninde kendini göstermektedir.

Yatay düzlemde genişleme, basitçe aynı veya farklı boyuttaki diğer hücrelerin mevcut bir hücreye herhangi bir yöne birleştirilmesiyle sağlanır. Dış duvarların dikey olarak devam ettirilmesi ve mevcut hücrenin üzerine bir hücre daha eklenmesi ile geleneksel Tillo evleri için kat sayısının artırılması sağlanmaktadır. Üst kata erişim, çoğunlukla hücrenin iki yanından L şeklinde yapılmış, dış duvarın yanına inşa edilmiş taş bir merdivenle sağlanmaktadır (Şekil 7). Basamak genişliği dar ve rıht yüksekliği yüksek olan merdivenlerde özellikle basamakların konumu alışılmışın dışında ani dönüşlerle pratik kullanıma yöneliktir (Bekleyen, Akın, Yıldırım, 2006, s.577).

Şekil 7. Geleneksel Tillo evinde yatay ve dikey yönde gelişim (Berk, 2018)

Mekânlar

Geleneksel Tillo evlerinde mekân özelliklerine bakıldığında açık mekân avlu ve dam; yarı açık mekân revak; kapalı mekân oda ve işlik; servis mekânları sınıfında ahır ve kiler ile ıslak hacim sınıfında mutfak, duş, tuvalet vardır.

Sokak ile ev yaşamını ayıran, yarı özel mekân olan avlu; geleneksel yaşamda belirleyici bir mimari mekân olarak öne çıkmıştır. Avluda, “Evin kapalı mekânlarında sürdürülmesi mümkün olmayan ya da açık mekân gerektiren bazı günlük işlerin gerçekleştirildiği alandır. Geleneksel veya modern toplumlara göre değişmekle birlikte avlu, gün içinde kısa süreli yorgunluk atılan ve dinlenen bir rekreasyon alanı; çocukların yabancılarla temasa geçmeden, kontrol altında eğlendikleri bir oyun (çocuk rekreasyonu) alanı; caddede olan bitenin gözlemlendiği bir seyir alanı; komşularla kısa süreli ve ayaküstü görüşülen bir sosyal etkileşim alanı; çamaşır ve/veya kışlık yiyecekler için kurutma alanı; rekreasyonel amaçlı ve/veya yiyecek ihtiyacını karşılamak üzere sebze ve meyve yetiştirilen ve/veya hayvan yetiştirilen/korunan bir tarımsal üretim alanıdır” (Köse, 2018). Geleneksel Tillo evlerinde yer alan avlu; evin önünde yer alan ön avlu ile ortasında çim, çiçek ve ağaçların bulunduğu bahçe avlusu tanımına daha çok uymaktadır. Sınırları belirlenmiş avlunun etrafı masif taş duvarlar ile çevrilmiştir. Böylece evlerin birbirlerinin görüş alanına girmesi engellenerek aile fertlerinin rahatça hareket edebilmesi ve aile mahremiyetinin korunması sağlanmıştır. Evin giriş kapısına ters istikamette yer alan kapıdan girilince “Hauş” denilen geniş bir avlu başlar. Avlularda genellikle evin su ihtiyacını karşılamak amacıyla kuyu bulunur. Avlunun diğer köşesinde dibek yer alır. Bulgur ve yarma burada dövülür. Avluda ekmek yapımı için tandır “Mahsara” denilen üzüm ezme, pekmez ve pestil yapmaya uygun bir oda vardır. Damda fıstık, buğday gibi malzemelerin bozulmadan saklandığı bir depolama haznesi bulunmaktadır. Kışın yiyeceklerle kolayca ulaşabilmek amacıyla haznenin alt kısmında bulunan delik kullanılmaktadır. Bu delik bazı evlerin zemin katlarında yer alan mahsarada (mahzen) yer aldığı gibi bazı evlerin ise üst kat odaları ile merdivenin hemen altında bulunmaktadır. Damın çıkış merdiveninin üzeri “Camelon” denilen çatı ile örtülüdür. Dam biri yüksek diğeri alçak iki bölümden oluşmaktadır (Şekil 8). Alçak bölümün bir kısmında yiyecek ile eşyalar depolanmakta diğerk kısmında ise geceleri çocuklar ile kadınlar uyumaktadır. Damın

yüksek kısmına iki-üç basamaklı merdivenle çıkılmaktadır ve bu yere “İstahaya (dinlenme alanı)” denilmektedir. Burada aile reisi akşamları oturur, misafirlerini kabul etmektedir (Baydaş, 2002).

Şekil 8. Şeyh Nasrettin Evi'ne ait dam ile camelon örneği

İşlevlere göre ayrılmayan odalarda geceleri daha çok yatma gündüzleri ise oturma, misafir ağırlama, dinlenme, yemek yeme, duş alma gibi aktivitelerin tümü yapılabilmektedir. Geleneksel Tillo evlerinin bir kısmında yer alan ışık, odaların dışarıya cephesi olmayan, penceresiz, kapalı duvarlarında odadan bir duvarla ayrılarak işlevlendirilmiştir. Geleneksel Tillo evlerinde odalar içerisinde seki altında düzenlenmiş mağselerde, “çirtak”ın dip bölümünde “Hamamuke” denilen küçük bir hamam ile merdiven sahanlığının dip bölümünde yıkanılırdı. Ayrıca odalar içerisinde dış duvarlara gömülü duş alama yerleri de bulunmaktadır. Zemin katta avluya bakan cephede yer alan yazlık odalar tarımla uğraşan aileler için yiyecek (buğday, nohut vb.) depolama yeri ve hayvancılıkla uğraşan aileler için ise ahır olarak da kullanılmıştır. Geleneksel yaşam biçimine uygun olarak gelişen mutfak, evlerin zemin katlarında girişe bakan odaların arka kısımlarında işlevlendirilmiştir. Avluya bakan cephede, küçük boyutlarda, tavana yakın bir pencere mutfağın aydınlatılmasında ve havalandırılmasında kullanılmıştır. Bu durumun nedeni karasal iklim koşulları etkisiyle mutfağın içine giren ışık ve sıcaklığın yiyecekleri bozabileceğidir. Geleneksel Tillo evlerinde avluya açılan kapının hemen sağ köşesinde ev müstemilatından bağımsız bir hela (tuvalet) bulunmaktadır. Revaklar, geleneksel Tillo evlerinde yaygın olmamakla birlikte önemli kişilere ait evlerde karşılaşılan mimari bir mekân olarak yer almaktadır.

Plan Tipleri

Eğimli ya da düz arazide konumlanmış geleneksel Tillo evlerine tipolojik açıdan bakıldığında üç farklı yaklaşım denmektedir. Bunlar sırasıyla; sofa, oda ile avlu birimlerinin konumları esas alınarak yapılmıştır. Geleneksel Tillo evlerinde sofanın odaların arasına alınmasıyla oluşturulan iç sofalı (karnıyarık) plan ile sofanın kare ya da dikdörtgen planlı evlerde ortaya alınmasıyla oluşturulan orta sofalı plan uygulanmıştır. Plan tipolojisinde “oda birimi” ölçüt olarak alındığında, sofa her katta aynı şekilde devam etmekle birlikte üst katlardaki birimler genellikle yaşama mekânı olarak işlevlendirilirken, zemin katlardaki birimler nadiren yaşama mekânı ile mutfak, kiler, depo, odunluk olarak işlevlendirilmektedir. Geleneksel yaşamın ayrılmaz bir parçası olan avlunun konumu Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde (Diyarbakır, Mardin, Urfa, Antep vb.) evlerin U tipi plan, I tipi plan, L tipi plan, F tipi plan, A tipi (karma) plan, iç avlulu plan tipi, orta avlulu plan tipi ile dış avlulu plan tiplerine sahip olmasını sağlamaktadır. Geleneksel Tillo evleri bu tanımlamalar içerisinde sırasıyla sokak+yapı+avlu ilişkisinde I tipi plana sahip olmaktadır.

Cephe Düzeni

İki katlı cephe sisteminde ikinci kat pencereleri zemin kat pencerelerine göre daha büyük boyutlarda ve sayıda tutulmuştur. Bu durumun nedeni ev halkının güvenliğinin ve mahremiyetinin korunması ile farklı kullanımlara dayalı (ahır, depo, mutfak, mahzen vb.) pencere ihtiyacı görülmemesidir. Günümüzde de zemin katlarda kapatılmış pencereler görmek mümkündür. Cas ile sıvanmış cephelerde pencere çevresi işlemeli ya da sade yapılabilmektedir.

Yapım Tekniği ve Malzeme

Yığma taşıyıcı sistem ile iskelet taşıyıcı sistem geleneksel Tillo evlerinde kullanılan yapım teknikleridir. Taş, cas, ahşap ve toprak kullanılan yapı malzemeleridir. Yöredeki ocaklardan çıkarılan alçıtaşının (jips) yapılarda kullanılmak suretiyle işlenmiş haline cas denir. Siirt iline özgü cas evlerinin yapı malzemesi olan cas harcı; alçı taşının öğütülerek pişirilmesiyle elde edilmektedir. Cas yöredeki yataklarda çıkarılıp yöreye özgü tandırlarda pişirilir. Pişirme işleminden sonra içi oyuk bir taşın içine konur daha sonra iki tarafı delikli oldukça ağır bir taş yardımıyla katırın arkasına asılırdı, katır bu düzeneğin etrafında döndükçe taşlar ezilir ve çimento haline getirilerek elde edilirdi (Aluclu, Yılmaz, Baran, 2006). Cas evleri hâlen konut olarak kullanılan evlerdir. Ekonomik faaliyetlerin artması ve ulaşımın gelişmesi birlikte yapı malzemelerinin çeşitlenmesi, mesken tiplerini modern hale getirilmiştir. Günümüzde cas evlerinin değişikliğe uğraması, bu meskenleri doğal yapısından uzaklaştırmıştır. Cas evleri, yöre halkının ekonomik faaliyetlerini yansıtan özelliklere sahiptir. Siirt ili ile Tillo ilçesi arasındaki yol güzergâhı boyunca alçı taşı oluşumları görülebilmektedir. Bu oluşumların yer yer yüzeye yakın olması bu malzemenin çıkarma maliyetini de azaltmaktadır (Bekleyen, Akın, Yıldırım, 2006).

Tillo yöresinde, inşa edilen eski konutlarda yapı malzemesi olarak moloz taşlar kullanılmıştır. Moloz taşlar ile inşa evler dışarıdan cas ile sıvanmıştır. Moloz taşların boyutundan dolayı duvarlar 80-120 cm. arasında kalınlığa sahiptir (Baydaş, 2002: 55). Duvarların bu kalınlıklarda olması ile pencere kısımlarında özellikle içerden genişçe bir boşluk oluşturmaktadır. Bu kalınlık evin içinde de belirli yerlerinde oyma halinde yapıp yatak, yorgan, tabak, çanak vb. gibi eşyaların yerleştirilmesi için dolap tarzı şeklinde tasarlanmıştır (Mut, 2019). Cas evlerin kapı ve pencere çevrelerinde ayrıca çeşitli taş oyma motifleri yer almaktadır.

Cas evlerde kullanılan malzeme sağlam olmadığı için evin alt kısımları geniş iken yapı üste doğru daralır (Ege, 2019: 98). Mekânın mimari açıdan kurgulanmasında içinde bulunan sosyal yapının ve kabul edilmiş olan inançların etkili olmuştur.

Yörede ahşap malzemeye yeterince bulunmadığından kullanım alanları az olmuştur. Tillo'nun karasal iklim koşullarına bağlı bitki örtüsüne bakıldığında orman bakımından zengin olmadığı görülmektedir. Bu durum geleneksel Tillo evlerinde kullanılan yapı malzemesine yansımıştır. Evlerde kullanılan yapı sisteminde ahşap malzeme çok fazla kullanılmamakla birlikte evlerin kapı ve pencereleri ile bazı odaların tavanlarında kullanımı görülmektedir (Şekil 9).

Şekil 9: Cas evlerinde ahşap kullanılan kısımlar (Yüksel, 2019)

Cas evlerindeki işçilik ve detaylar, yerel mimarinin özgünlüğünü ortaya koymaktadırlar. Evlerdeki doluluk ve boşluklar son derece oranlıdır. Pencere ve kapılardaki detaylar, taş ve “cas”ın mükemmel biçimde bir araya gelmiş halleridirler. Evlerin dış yüzeylerindeki oranlar, Anadolu mimarisinde sıklıkla rastlanan ve genelde gayrimüslim ustaların tercih ettiği 1/2 boşluk oranıdır. 1/4'lük yatay, 1/2'lik dikey kayıtlar ise en yaygın olarak rastlanan sistemdir. Evlerin giriş kapıları genel olarak ahşaptır. Büyük konak kapılarında rastlanan mukarnas ve kapının üst seviyesine yerleştirilen kitabeler, tılsım ve dualar içermesiyle dikkat çekmektedir (Sami, 2010).

3. Geleneksel Tillo Evlerinin Sosyal ve Fiziksel Değişimleri

Küreselleşen dünyada yeniden yapılanma süreci olarak ifade edilen “değişim” toplumların sosyal yapılarında olduğu gibi yaşamlarını sürdürdükleri mekânların fiziksel yapılarında da görülmektedir. Bu anlamda, mekân ile insan karşılıklı etkileşim içerisindedir. Daha doğru çözümlere ulaşılması açısından ise geleneksel evlerdeki fiziksel değişimlerin sosyal yapıdaki değişimlerle birlikte incelenmesi gerekmektedir.

Araştırmanın bu bölümünde evlerin sosyal ve fiziksel özelliklerinde görülen değişiklikler bugünkü koşullar içerisinde incelenmiştir. Sosyal yapı analizi için kullanıcıların iş durumu, eğitim durumu, gelir durumu, evdeki birey sayısı, etnik köken, yaşadıkları ev sahipliği, evi tercih etme nedenleri, konularına yönelik bilgilendirici sonuçlar elde edilmiştir. Bu bölümde ayrıca evlerin mimari özelliklerde görülen fiziksel değişimler incelenerek tablo ve çizelgelerle belirtilmiştir. Fiziksel değişimler eve yeni bir birimin eklenmesi, kaldırılması, bölünmesi ile malzeme boyutunda değişiklikler yapılması şeklinde incelenmiştir.

3.1. Sosyal Değişimler

Geçmişte üç kuşağın bir arada yaşamış olduğu geniş aile yapısında ataerkillik aile yapısına dayanan bir tür toplumsal örgütlenme düzeni günümüz çekirdek aile yapısında da görülmektedir. Sosyal yapı, geleneksel değerlerin yanı sıra büyük oranda İslam inancının yaşam şekli üzerinden gelişme göstermektedir.

Tillo ilçesindeki sosyal yapıyı belirlemeye yönelik daha detaylı bilgiler edinmek amacıyla anket çalışması yapılmıştır. Tillo'da bulunan Araplar Halidi (Halid Bin Velid) ve Abbasi olmak üzere iki soydan gelmektedir. Halidi olanlar 700 yıl önce Suriye üzerinden, Abbasi olanlar ise 400 yıl önce Suudi

Arabistan üzerinden Tillo'ya geldiği yöre halkı tarafından ifade edilmiştir. Ermeniler, Süryaniler çok eskiden Tillo'da yaşamış olsalar dahi buraya gelenler hayvancılık yapan göçebe hayat tarzını benimsemiş topluluklar olmaları nedeniyle kalıcı olamamışlardır. Evler içerisinde de İslam dışı inançlara ait sembol, figür ya da mimari bir elemanla karşılaşmamaktadır. İslam inancının yoğun bir şekilde yaşandığı Tillo dağlık oluşu ve çevreden ulaşımın sınırlı olması nedeniyle günümüze kadar kültürünü koruyarak gelebilmiştir. Müslüman kesimin yoğun bir şekilde dini turizm yaptığı bu yerleşkede yapılan anket çalışmasında incelenen evlerde Müslüman nüfus dışında başka dinlere ait insanlarla karşılaşmamıştır (İnalcan, 2021).

Görüşme yapılan kullanıcılardan ev sahibi olanların en az iki kuşaktan beri bu evlerde yaşadıkları, kiracı olanların ise çevre köylerden geldikleri tespit edilmiştir. Evlerde kiracı olarak kalanlar kira bedeli olarak çok cüzi bir miktar ile bu evlerde yaşamlarını sürdürmektedir. Geçmişte sadece Arapça konuşulan evlerde dışarıdan kiracı olarak gelen ailelerde Kürtçe konuşulmaktadır. Türk kökenli kullanıcılar bulunmama ile birlikte Türkçe ortak dil olarak herkes tarafından bilinmektedir. 1926 yılında yayınlanan bir raporda 'Tillo halkının Türkçe'yi unutup Arapça ve Kürtçe konuştuğu' ifadesi de bu durumu doğrulamaktadır. Geleneksel Tillo evleri mimarlarının hayvancılık ve tarımla uğraşan yerleşik Araplar olduğu yöre insanı tarafından ifade edilmiştir (İnalcan, 2021).

Görüşme yapılan kişilerin kütük durumuna bakıldığında 7 kullanıcı Tillolu iken 3 kullanıcının ise çevre köylerden geldiği belirlenmiştir. İnsanlar buldukları yeri doğal nedenlerin yanı sıra ekonomik, siyasal ve sosyal nedenlerle terk etmek durumunda kalmışlardır. Nitekim kiracı olarak bu evlerde yaşayan iki aile ekonomik ve siyasal nedenlerle Tillo'ya göç etmiştir. Kırsal kesimde geçimini sağlayamadığı ve bu evlerin kiralarının çok uygun olması nedenleriyle buraya geldiklerini belirtmişlerdir.

Büyükbaba, büyükanne, evlenmemiş kız ve erkek çocuklar, evlenmiş erkek çocuk, gelin, torun ve bazen de eşinden ayrılmış kız çocuklar ile yakın akrabalarından oluşan geniş aile tipi eskiden Tillo'da yaygındı. Günümüzde geniş aile yapısı büyük oranda azalma göstermiş olsa dahi ekonomik nedenler, büyüklerin çocuklarından ayrı yaşamak istememeleri nedenleriyle varlığını sürdürmektedir. Ekonomik yetersizlikler ev sahibi ve kiracı olan çekirdek ailelerin bu evlerde yaşamalarında etkili olmuştur.

Hane halkı sayısında düşüş görülmektedir. En kalabalık aile 9 kişiden oluşmaktadır. Geleneksel evlerde kullanıcılar %70 gibi yüksek oranda bu evlerde aileleriyle birlikte yaşamakta, %20 oranında kullanıcı bu evlerde tek başına yaşamakta ve %10 oranında kullanıcı ise bu evlerde akrabasıyla yaşamaktadır. Çocuk sayısı azalmıştır; altı çocuğu olan 1 aile, beş çocuğu olan bir aile vardır. Eski kuşağa oranla yeni kuşağın az çocuk yapma eğiliminde olduğu görülmüştür. Ayrıca ekonomik yetersizliklerin çocuk sayısında azalmaları beraberinde getirmiştir.

Kullanıcıların eğitim düzeyine bakıldığında %20'si üniversite mezunu iken, %10'u okuma yazma bilmemektedir. %30 oranında kişi ise herhangi bir eğitime tabi tutulmamıştır. Evlerin kullanıcılarının yaşlı nüfusta yoğunluk kazanması ve eskiden eğitim hizmetinin yeterince her yere ulaştırılmadığı düşünüldüğünde bu durum eğitim durumunun düşük düzeyde kaldığını göstermektedir.

Eskiden insanlar geçimini tarım ve hayvancılıktan sağlamaktaydı. Engabeli arazilerde tarıma elverişli yerlerde buğday ve arpanın yanı sıra bağcılık ve fıstık üreticiliği yapılmaktaydı. Arıcılık yaygın olmamakla birlikte yapılmaktaydı. Sünnetçilik ise yaygın bir meslekti. Bilinen el sanatları ise bakırcılık, çanak-çömlekçilik, demircilik, dabakçılık, dokumacılık, yemenicilik ve marangozluktu, bu gibi zanaatlarda işinin ehli insanlar vardı. Hayvancılığın yoğun olarak yapılması ve bu hayvanlara özgü tiftik çeşitliliği dokumacılığın gelişmesinde önemli bir etkidir. Dokumacılık genellikle evlerde bulunan tezgâhlarda yapılmış, halkın geleneksel giyim tarzına özgü ürünler üretilmiştir. Günümüzde tarım ve hayvancılık kısmen devam ettirilmekte, el sanatı ve sünnetçilik yapılmamaktadır (İnalöz, 2021).

Meslek durumuna bakıldığında ise %30'luk kesim memur, %10'luk kesim işsiz, %30'luk kesim ev hanımı, %20'lik kesim çiftçi, %10'luk kesim ise serbest meslekte çalışmaktadır. Tillo halkının oldukça yoksul olduğunu gözler önüne sermektedir.

3.2. Geleneksel Tillo Evlerinin Fiziksel Değişimleri

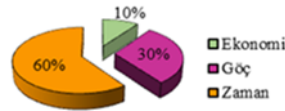
Geçmiş kuşaklara ait kültürel birikimlerle şekillenen geniş aile yapısı konut tasarımında etkili bir faktör olmaktadır. Nitekim konutlarda bugüne ait deneyimler geçmişe kıyaslandığında, çekirdek aile yapısına geçilmesiyle birlikte yeni ihtiyaçlar doğurarak birtakım farklılıklar kazanmıştır. Sözelimi, yeni jenerasyonlarla birlikte evin kullanıcıları değişmiştir. Bu kullanıcılar yeni çağın getirileriyle birlikte evlerinde bilinçli ve bilinçsiz birtakım değişiklikler yapma gereği duymuşlardır. Bahsedilen bu değişiklikler zaman içerisinde mekânların fiziksel olarak dönüşümlere uğramalarına neden olmuştur (Tablo 1).

İncelenen evlerde yaşayan kullanıcılarla yapılan görüşmeler sonucunda ev kullanıcılarından yaşlı bireylerin geleneksel evlerde daha çok yaşamayı tercih etmek istedikleri belirtilmiştir. Konfor koşullarının sağlanması ve teknolojik imkânlardan yararlanılır hale getirilirse geleneksel evler ilk tercihleri olabilecektir. Kullanıcıların %60'ı geleneksel evleri daha çok sessiz, sakin olması nedeniyle tercih ettiklerini belirtmişlerdir (Şekil 10).

Şekil 10. İncelenen geleneksel Tillo evlerinde kullanıcıların bu evleri tercih etme nedenleri

Evler minimum yüz yıldır var olduklarından zamanla dayanıklılıklarını kaybetmişlerdir. Zaman içerisinde bakım yapılamadığından evler bakımsızlıktan zarar görmüştür. İşsiz kalan gençler diğer kentlere göç ettiklerinden bu evlerde kalan yaşlı kesim evlerin onarımlarıyla ilgilenememişler, fiziksel bozulmalar meydana gelmiştir (Şekil 11).

Şekil 11. İncelenen geleneksel Tillo evlerinde fiziksel bozulma nedenleri

Geleneksel Tillo evleri kullanıcıları evlerini korumanın yanı sıra ihtiyaçlarını karşılamadığı ve kullanışlı bulmadıkları nedenleriyle evlerine fiziksel müdahalelerde bulunmuşlardır (Şekil 12).

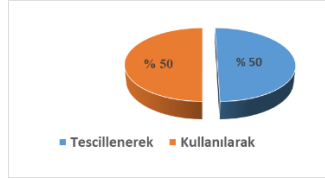
Şekil 12. İncelenen geleneksel Tillo evlerinde fiziksel müdahale yapılma nedenleri

İncelenen geleneksel Tillo evlerinin plan düzeni ile ilgili yaşanan sorunlardan %40 gibi yüksek oranda kullanıcı tuvalet ve banyoların yerini yanlış bulmuşken, %60 oranda kullanıcı ise oturma ve misafir odalarını küçük bulmuştur (Şekil 13).

Şekil 13. İncelenen geleneksel Tillo evlerinin plan düzeni ile ilgili yaşanan sorunlar

İncelenen geleneksel Tillo evlerinin korunmasına yönelik kullanıcıların isteklerine bakıldığında %50 oranında kullanıcı bu evlerin tescillenerek korunabileceğini ifade ederken, %50 oranında kullanıcı ise bu evlerin kullanılarak korunacağını ifade etmektedir (Şekil 14).

Şekil 14. İncelenen geleneksel evlerinin korunmasına yönelik kullanıcı yorumu

Yöre halkı eskimiş geleneksel evlerde ekonomik güçsüzlükler nedeniyle yaşamaya devam etmektedirler. Evleriyle duygusal bağ kuran bu insanlar kimi zaman kaybettikleri anne, baba ve eşlerinin anısını bu evlerde canlı tutmaya çalışırken kimi zaman da mutlu günlerinin anısını yaşamak istemişlerdir. Bu evlerden güçlükle ayakta kalmış olanlarda yaşayanlardan %50'si üzülerken evlerin yıkılmasını isterken, bu evlerden daha iyi durumda bulunanlarda yaşayanlardan %50'si bedelsiz restorasyon işlerinden yararlanmak istemiştir (Şekil 15). Genel itibariyle yaşlı kesim bu evlerin korunmasını, yaşatılmasını arzularken genç kesim ise bu evlerin yıkılmasından yana tavır almaktadır.

Şekil 15. İncelenen geleneksel Tillo evleri kullanıcılarının değerlendirmeleri

Eklentilerin Neden Olduğu Değişiklikler

Çoğunlukla evlerin dış cephesiyle bitişik betonarme tuvalet ve duşlar evlere eklenmiştir. İhtiyaç doğrultusunda evlere betonarme oda eklentileri de yapılmıştır (Şekil 16).

Şekil 16: Geleneksel Tillo evlerine ait duş, tuvalet, mutfak ile oda eklentileri

Kaldırımların Neden Olduğu Değişiklikler

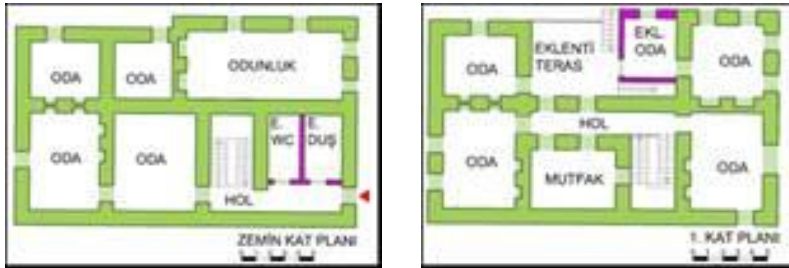
Geleneksel Tillo evlerinde yapılan eklemeler; aynı işlevi gören ve konfor açısından artık gereksinim duyulmayan birimlerin kaldırılmasıyla sonuçlanmıştır. Bu duruma örnek olarak, eskiden çekirdek aile birimlerine verilen odalarda ve merdiven altlarında yer alan duş alma yerlerinin kaldırılması ile avluda yer alan tuvaletlerin kaldırılması verilebilir. Ayrıca bazı merdivenlere ait pencereler yapılan fiziksel müdahaleler sonucunda kapatılarak kaldırılmıştır.

Şekil 17. Geleneksel Tillo evinde düşey ve yatay doğrultuda bölünmeler

Bölünmeler İle Oluşan Değişiklikler

Geleneksel Tillo evlerinde miras, anlaşmazlıklar, mahremiyet gibi nedenlerle evlerde eklenti duvarlar aracılığıyla bölünmeler görülmektedir (Şekil 17).

Şekil 18. Geleneksel Tillo evi örneği

Şekil 18'de görüldüğü gibi zemin kattaki bir birim bölünerek tuvalet ve duş olarak işlevlendirilmiştir. 1.kattaki bir oda ise bölünerek iki oda elde edilmiştir.

Malzeme Boyutunda Değişiklikler

Yapıldıkları dönemden günümüze kadar geleneksel Tillo evleri eskime sonucu dayanıklılığını kaybederek bakım ve onarımlara ihtiyaç duymuştur. Özgün malzeme maliyetli ve yörede yaşayan cas ustası bulunmadığından yapının özüne aykırı PVC, betonarme, tuğla gibi malzemelerin kullanıldığı görülmektedir (Şekil 19).

Şekil 19. Geleneksel Tillo evleri pencerelerinde PVC kullanımı ile iç ve dış duvarlarda suni boya kullanımı

Mekânların Kullanımında ve İşlevinde Görülen Değişiklikler

Günümüzde üst katlar hem yatma hem de günlük yaşam mekânlarıyken alt katlar ağırlıklı olarak depo, kiler, odunluk olarak işlevlendirilmiştir. İşlevsel olarak birçok işlevi barındıran geleneksel yaşamdaki odalar bugün sadece ebeveyn yatak odası, çocuk odası, oturma odası adı altında fonksiyonları belirlenmiş şekilde işlevlendirilmiştir. Geleneksel yaşamdan farklı olarak yemek yapım alışkanlığı evlere tüplerin girmesiyle değişime uğramıştır ve mutfak avludan koparılarak evlerin içinde işlev kazanmıştır. Ayrıca beyaz eşyaların mutfak içerisine alınması da bu etkiyi artırmıştır (Şekil 20).

En eski uygarlıktan günümüze, belli bir kimliği korumuş her topluluğun kuşaktan kuşağa aktardığı, kendi özelliklerini yansıttığı bir sosyal davranışı vardır. Doğadan ve yaşam şekline kaynaklanan toplumsal deneyimler, görüşler, inançlar, töreler mimariyi de etkilemiştir. Bu etkiler insan ölçüsüne dayalı kullanım anlayışıyla birleştirilmiş ve mimari, "biçim durumuna gelmiş bir hayat" olmuştur (Özyılmaz & Aluclu, 2006).

Şekil 20. Geleneksel Tillo evlerinde mutfakların üst kattaki odalara taşınması örnekleri

Bu çalışmada incelenen 10 adet Tillo Cas evi konumları Şekil 21’de, fiziksel değişiklikleri de Tablo 1’de görülmektedir (Tablo 1). Yapılan gözlem ve görüşmeler sonucunda aşağıdaki bilgilere ulaşılmıştır.

Şekil 21. Fakirullah Mahallesi içerisinde incelenen geleneksel Tillo evlerinin konumu

Tablo 1. İncelenen Tillo Geleneksel Cas Evleri ve Fiziksel Değişimler (EK olarak verilmiştir)

Şeyh Kamil Evi'nin zemin kattaki odaları yaşam birimleri iken, güncel kullanımında bu odalar depo ve kiler olarak kullanılmaktadır. Merdivenin alt kısmı işlev doğrultusunda eskiden duş olarak kullanılmaktayken günümüzde ayakkabılık olarak kullanılmaktadır. Evin kuzey cephesinde ikinci katta yapılan betonarme ek ile sonradan yapılan evle bağlantı sağlanmaktadır. Evin güney cephesinde kapatılmış olan 3 adet pencere günümüzde açılmıştır. İşlevsel değişiklik olarak tuvaletin daha önceden avluda yer aldığı ve sonrasında evin güney cephesinde oluşturulan yeni ev içinde duş ihtiyacıyla birlikte karşılandığı görülmektedir. Bu değişim gerektiğinde kaldırılabilir (Ev no:1).

Hacı Ali Evi'nin mekân isimlerinde ve işlevlerinde değişimler olmuştur. Zemin katta evin batısında yer alan merdivenin alt kısmı işlev doğrultusunda eskiden duş olarak kullanılmaktayken günümüz kullanımında depo olarak kullanılmaktadır. Bir dönem tuvalet ve duşun avluda yer aldığı fakat daha sonra evin kuzey cephesinde yer alan betonarme ekin içine yerleştirildiği ev sahibi tarafından ifade edilmektedir. Evin güney kısmında olan oda eskiden mutfak işlevinde kullanılıyorken günümüzde bu oda yaşam birimi haline getirilmiştir ve mutfak evin kuzey cephesinde yer alan betonarme ekin içine yerleştirilmiştir (Ev No: 2).

Muhammed Aydın Evi'nin mekân isimlerinde ve işlevlerinde değişimlerin yanı sıra yapıya ilave birimler de eklenmiştir. Zemin katta evin batısında yer alan merdivenin alt kısmı işlev doğrultusunda eskiden duş olarak kullanılmaktayken günümüz kullanımında depo olarak kullanılmaktadır. Zemin katta odunluk olarak günümüzde işlev gören birim eskiden mutfak işlevi görmekteydi. Günümüzde ise mutfak üst katta yer alan betonarme ekin içine yerleştirilmiştir. Bir dönem tuvaletin avluda yer aldığı fakat daha sonra evin güney cephesinde ikinci katta yer alan betonarme ekin içine yerleştirildiği ev sahibi tarafından ifade edilmektedir. İkinci katta evin kuzey cephesinde sofayla bağlantılı oluşturulan betonarme duş sonradan ilave edilmiştir (Ev No: 3).

Şeyh Nasrettin Evi'nin (İrfan Aydın) zemin kattaki odalar yaşam birimleri iken, güncel kullanımında bu odalar depo ve kiler olarak kullanılmaktadır. Zemin katta evin kuzeydoğusunda yer alan merdivenin alt kısmı işlev doğrultusunda eskiden duş olarak kullanılmaktayken günümüz kullanımında depo olarak kullanılmaktadır. Tuvaletin daha önceden avluda yer aldığı fakat 3 ailenin bu evde yaşadığı dönemde ev içerisinde üçer adet mutfak, tuvalet ile duşun yapıldığı ev sahibi tarafından ifade edilmektedir. Günümüzde de devam eden restorasyon çalışmasında tuvalet, mutfak ve duşlar yıktırılmış ve ev ilk kullanım haline getirilmeye çalışılmıştır. Ayrıca eskiden tek katlı olarak planlanan divanhanenin üst kısmına iki adet oda ile duş birimi eklenmiştir. Divanhanenin alt bölümü mutfak işlevi de görmüştür. Ancak bu bağlantı günümüzde kapatılmıştır (Ev No: 4).

Nusret Yavuz Evi miras nedeniyle ikiye bölünmüştür. Bu bölünmeyle birlikte evin güneyi yıktırılarak yerine betonarme yapı inşa edilmiştir. Bu betonarme yapının içerisinde oluşturulan hol aracılığıyla evin geriye kalan kuzey kısmının ikinci katıyla bağlantı oluşturulmuştur. Evin ikinci katında yer alan merdiven kapatılmıştır ve evin bu kısmında yer alan odalar depo ve kiler olarak kullanılmaktadır. Ayrıca evin üçüncü katı yapıya sonradan ilave edilmiş betonarme yapıyla aynı zamanda inşa edilmiş olup, oluşturulan betonarme hol ile bağlantı sağlanmıştır. Evin zemin katında doğu cephede yer alan oda eskiden yaşam birimi olarak kullanılmaktayken günümüzde odunluk olarak kullanılmaktadır. Evin zemin katında batı cephede yer alan oda işlev doğrultusunda eskiden mutfak olarak kullanılmaktayken günümüz kullanımında ahır olarak kullanılmaktadır. İkinci katta merdiven sisteminin altında sofayla bağlantılı hem duş hem de tuvalet görevi gören birim eve sonradan eklenmiştir. Eskiden tuvalet avluda yer almaktaydı. Duş ise merdiven sisteminin altına yerleştirilmişti. Günümüz kullanımında tuvalet ve duş sonradan inşa edilen betonarme evin içerisine yerleştirilmiştir. Nitekim değişimler sabit ve yarı sabit elemanların yanı sıra yıkım ile gerçekleştirildiğinden, ev ilk kullanım halinden farklılık göstermektedir (Ev No: 5).

Ayşe Kızılkaya Evi'nin kuzeyinde yer alan merdivenin alt kısmı duş olarak kullanılmaktayken günümüz kullanımında ayakkabılık olarak kullanılmaktadır. İkinci katın güneyinde yer alan odalar yaşama birimlerini olarak kullanılmaktayken günümüzde mutfak olarak kullanılmaktadır. İkinci katın kuzeyinde yaşam birimi olarak kullanılan mekân günümüzde kiler olarak kullanılmaktadır. Evin zemin katında avluyla bağlantılı oda eskiden mutfak işlevi görmektedir günümüzde depo olarak kullanılmaktadır. Depo olarak kullanılan bu birimle bağlantılı oda eskiden ahır olarak kullanılmaktaydı ve avluyla bağlantı sağlayan kapısı bulunmaktaydı ve günümüzde ise bu kapı kapatılarak bu oda depo olarak işlevlendirilmiştir. Bir dönem tuvaletin avluda yer aldığı ev kullanıcısı tarafından ifade edilmekle birlikte ikinci katta sofanın karşısında evin avluya bakan cephesinde yer alan teras ile güneyinde yer alan tuvalet ve duş yapıya sonradan eklenmiştir (Ev No: 6).

Zübeyir Yıldız Evi'nin mekân isimlerinde ve işlevlerinde değişimlerin yanı sıra yapıya ilave birimler de eklenmiştir. Her iki bloğun zemin katında yer alan yaşama birimi odalar günümüzde depo olarak kullanılmaktadır. Her iki bloğun ikinci katında yer alan mutfaklar eskiden yaşam birimi olarak kullanılıyordu ve eski mutfaklar zemin katta yer alan kilerde işlev görmektedir. Evin doğu cephesinde yer alan sabatın üzerinde oluşturulan hol aracılığıyla sonradan inşa edilen betonarme evle bağlantı sağlanılmaktadır. Eskiden tuvalet avluda yer almaktaydı. Duş ise merdiven sisteminin altına yerleştirilmişti. Günümüzde tuvalet ve duş betonarme konutun içerisine yerleştirilmiştir (Ev No: 7).

Ayşe Yıldız Evi'nin zemin katında sofanın karşısında iç içe geçen iki adet oda eskiden mutfak ve kiler olarak kullanılıyordu günümüzde depo olarak kullanılmaktadır. Bu ev eskiden iki aile tarafından kullanılmaktaydı ve dolayısıyla evde iki adet mutfak ve kiler bulunmaktaydı. Bu nedenle evin zemin katının doğusunda kapıları avluya açılan iki adet oda ve odunluk da eskiden mutfak ve kiler olarak işlev görmektedir. Evin ikinci katında yer alan mutfak ile evin güneydoğusundaki oda yapıya sonradan ilave edilmiş birimlerdir. Yapının doğusunda yer alan iki adet oda ise en eski birimlerdir. Nitekim bu

odaların her birinde bir aile faaliyet gösterdiğinden odalar içerisinde duş alma yerleri de bulunmaktadır. Tuvalet ise eskiden avluda yer almaktaydı. Günümüzde tuvalet ve duş zemin katta ev içerisinde işlevlendirilmiştir. Evin kuzeyinde terasın doğusunda yer alan odalar da yapıya en son ilave edilmiş birimlerdir (Ev No: 8).

Zeki Şen Evi'nin mekân isimlerinde ve işlevlerinde değişimler olmuştur. İlk kullanımında zemin kattaki odalar yaşam birimi olarak kullanılmakta iken, güncel kullanımında bu odalar depo ve kiler olarak kullanılmaktadır. Zemin katta yer alan mutfak kullanılmamaktadır ve günümüzde ikinci kattaki sofa mutfak olarak kullanılmaktadır. Merdivenin alt kısmı işlev doğrultusunda eskiden duş olarak kullanılmaktayken günümüz kullanımında depo olarak kullanılmaktadır. Tuvaletin daha önceden avluda yer aldığı fakat sonrasında eskiden mutfak olarak kullanılan birimin içerisine duş ile yerleştirildiği görülmektedir. Nitekim değişimler sabit ve yarı sabit elemanlar ile gerçekleştirildiğinden, ev ilk kullanım halinden çok büyük farklılık göstermemektedir (Ev No: 9).

Fatma Gültekin Evi'nin mekân isimlerinde ve işlevlerinde değişimler olmuştur. Zemin kattaki mutfak ve kiler birimleri güncel kullanımında depo ve ahır olarak kullanılmaktadır. Daha önce zemin katın kuzeyinde yer alan iki adet oda ile sofa yıktırılarak yerine betonarme ev inşa edilmiştir. Evin ikinci katında yer alan mutfak içerisindeki mağsel önceden duş birimi olarak görev görmekteydi. Tuvaletin daha önceden avluda yer aldığı fakat sonrasında duş ile birlikte yeni konutun içerisinde yer aldığı görülmektedir. Nitekim değişimler sabit ve yarı sabit elemanların yanı sıra yıkım ile gerçekleştirildiğinden, ev ilk kullanım halinden farklılık göstermektedir (Ev No: 10).

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Sanayileşme ve hızlı kentleşme ile oluşan sosyal değişme sürecinde geleneksel konut kullanıcılarının hızla farklılaşan isteklerine yanıt alamadıkları, geleneksel konutları fiziksel ve işlevsel bakımdan değiştirmeye başladıkları görülmektedir. Kullanıcıların geleneksel konutları kendi gereksinim ve isteklerine yanıt verebilir duruma getirmeye yönelik olarak gerçekleştirdikleri fiziksel müdahaleler ise geleneksel konutun özgün mekânsal ve yapısal özelliklerinin zarar görmesine neden olmaktadır. Geleneksel konutların korunarak yaşatılması ve geleceğe aktarılması ise ancak içlerindeki yaşantının devamlılığı ile mümkün olmaktadır. Geleneksel konutlardaki yaşantının devamlılığı için öncelikle kullanıcının güncel gereksinim ve isteklerinin karşılanması gerekmektedir. Ancak bunu yaparken koruma / kullanma dengesi doğru kurulmalıdır.

Çalışma alanında yaşayan kullanıcıların sosyal yapısı ve alanın da mimari yapısını anlamaya yönelik çalışma yapılmıştır. Geleneksel Tillo dokusunda yer alan evler bağlı buldukları sosyal yapıya paralel bir gelişim göstermektedir. Nitekim sosyal yapıdaki değişimlere yanıt olabilecek müdahaleler ise evlerin özgün yapısına zarar verecek fiziksel değişimlerle sonuçlanmaktadır. Fiziksel değişimlerin yeterli bulunmadığı durumlarda ise evler terk edilmekte ya da yıktırılarak yerine yeni evler inşa edilmektedir. Bu durumdan anlaşılacağı üzere geleneksel Tillo evlerinin korunmasında evlerin hala kullanılıyor olması oldukça önemli bir faktördür.

Ekonomik durumu yetersiz kişilerin bu geleneksel evlerde yaşamlarını sürdürdükleri düşünüldüğünde, evlerin bakım ve onarımı için ilgili kurumların maddi desteği ile uzman bilgisine ihtiyaç duyulmaktadır. İncelenen evlerde yaşayan aile bireyleriyle yapılan anket çalışması sonucunda evlerini sevdikleri ve en büyük isteklerinin evlerinin bedelsiz onarılması olduğu belirtilmiştir.

Koruma çalışmalarının sağlıklı bir şekilde yürütülmesi için Tillo yöresini diğerlerinden farklı yapan ayrıcalıkların sosyal ve fiziksel yapıyla birlikte doğru olarak tanımlanmasının ve hangilerinden, ne

şekilde yararlanılarak turizm amaçlı kullanılabileceğinin saptanması önem kazanmaktadır. Bu bağlamda, geleneksel Tillo evleri kültürel, sosyal, fiziksel gelişim için ekonomik bir gelir kaynağı olarak görülebilir ve değerlendirilebilir. Nitekim günümüzde turizm anlayışı değişmeye başlamış, doğa ile bütünleşme, geçmiş kültürün izlerini yerinde görme, kültürel temaslar, yaşam tarzı, inanç sistemleri, el sanatları, alışveriş ortamları, eğlence biçimleri ilgi çeker olmuştur. Anonimleşen, her yerde olabilen standart kimliksiz ürünler ve yerlere ilgi azalmakta, itici bulunmaktadır.

Geleneksel evlerin sosyal sürdürülebilirlik açısından konut olarak kullanılabilmesi için maddi ve manevi gerekli desteklerin sağlanması gerekir. Ancak konut olarak kullanılamayacaksa yeni uygun işlev verilerek kent yaşamına katmak gerekir. Yeniden kullanım, iyi bir koruma yöntemi olabilir, ancak yanlış kullanımlar, işlevler beraberinde yıkım da getirebilmektedir (Aluclu, Özyılmaz, 2012).

Eğitim programları, seminerler, konferanslar, festival türü etkinlikler ile basın yayın organları aracılığıyla bilgilendirme çalışmaları yapılmalı ve Tillo'da yaşayan insanlarda tarihi çevre bilinci oluşturularak, geleneksel evlerinin korunması özendirilmelidir. Geleneksel Tillo evlerinin gelecekteki durumuna ilişkin doğru adımların atılması bu yolla sağlanabilecektir.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: Yazar herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur.

Finansal Destek: Bu çalışma için herhangi bir finansal destek alınmamıştır.

KAYNAKÇA

- Akın C., Bekleyen, A.i Yıldırım, M., 2016, "Preservation initiatives for the truncated pyramid-shaped traditional houses of Siirt,Turkey". *Frontiers of Architectural Research* (2016), <http://dx.doi.org/10.1016/j.foar.2016.06.005>
- Aluclu, İ., Yılmaz,A., Baran,M., (2006) " Siirt Geleneksel Mimari Dokuda Yüzeyin Biçimlenişi ve Görsel Etki", ss 598-607 *Uluslararası Siirt Sempozyumu 2006. Şarkiyat araştırmaları.*
- Aluclu, İ., Özyılmaz, H., (2012) "Space analysis of traditional houses: Diyarbakir sample Turkey. *International Journal of Academic Research Part A*; 2012; 4(6), 255-262.
- Baydaş, Ö.,G., (2002), "Tillo'daki Mimari Eserler". *Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.*
- Bekleyen, A., Akın, C.T., Yıldırım, M., (2006)" Siirt Yöresel Konut Mimarisi", ss 563-581, *Uluslararası Siirt Sempozyumu, Şarkiyat araştırmaları, Siirt.*
- Berk, M. G., (2018). Siirt Cas Evlerinin Özgün Morfolojisini Ortaya Çıkarmak İçin Otomatik Form Bulma Sistemi Önerisi. *Kültürel Miras Alanında VR Teknolojileri Uluslararası Konferansı.* 20-33.
- Boran, A., Tüfekçioğlu, A., Yıldız İ., Erdal Z., Alper C., (2013). Tillo'daki Tarihi Eserler. *Siirt Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayını-2, Bion Matbaacılık, İstanbul.*
- Ege, S. C., (2019). *Toplumsal Bellek Ve Mekânsal Temsiller: Tillo (Siirt) Örneği.* Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Anabilim Dalı, Beşeri ve İktisadi Coğrafya Bilim Dalı, Ankara, 193.
- İnalcan, S.Şeker (2021), *Tillo Geleneksel Konutlarının Fiziksel ve Fonksiyonel Kullanımının Değerlendirilmesi*, D.Ü.FBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Diyarbakır.

- Koday, S., Koday, Z., Kızılkın, Y., (2017). Siirt İlinde Bir Mesken Kültürü: Cas Evleri. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 21 (4): 1369-1385.
- Köse, A., (2018). Balıkesir Çevresinde Geleneksel Kırsal Avlu Peyzajı Ve Değişimi. Balıkesir Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Doğu Coğrafya Dergisi, 18: 38.
- Mut, S., (2020), "Siirt Merkez ve Tillo (Aydınlar) İlçelerinde Karşılaştırmalı Arazi Kullanımı", yüksek lisans tezi, K.Ü.EBE, Karabük.
- Özyılmaz, H. & Aluçlu, İ. (2009). Malatya Geleneksel ve Güncel Konutları'nda Kullanıcı Gereksinimleri ve Tasarıma Yansması. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 8 (29), 168-183.
- Sami, K., (2010), "TILLO: Bir Zamanların "Cas Evleri", Mimarlık Dergisi sayı 354, s: 12
- Yüksel, M., (2019), "Siirt Şehrinin Kültürel Coğrafyası (Maddi Kültür Öğelerine Göre)", yüksek lisans tezi, AÜ SBE, Erzurum.